

PERSBERICHT

De redactie ontving onderstaand persbericht van het Veluws Museum in Harderwijk, ten aanzien van een grote zomertentoonstelling over karton die aldaar wordt gehouden.

ZOMERTENTOO NSTELLING IN HET VELUWS MUSEUM:

KARTONNEN KREATIES

de grenzeloze wereld van bouwplaten

van 26 mei tot en met 17 september 1994

Het Veluws Museum organiseert van 26 mei tot en met 17 september 1994 weer zijn jaarlijkse zomertentoonstelling. Dit jaar is het thema: de wereld van de kartonnen bouwplaat.

Het belangrijkste uitgangspunt van deze expositie is, naast uniciteit en cultuurhistorische waarde, diversiteit. Diversiteit, niet alleen in onderwerp maar ook in soort, schaal, maker, uitgever en origine. Naast enkele, nog niet eerder geexposeerde, zeldzame modellen toont het Veluws Museum ook hedendaagse primeurs van bouwplaten. Het is een waar spektakel van vorm, kleur en formaat.

Deze tentoonstelling is geschikt voor iedereen. Kinderen kunnen er hun ogen uitkijken, bij ouderen zullen de nostalgische gevoelens overheersen. Maar ook liefhebbers van architectuur, vervoer etc. zullen onder de indruk zijn van de schoonheid en veelzijdigheid van het basismateriaal: karton.

Voor elk kind dat de expositie bezoekt is een GRATIS exemplaar van een eenvoudige bouwplaat beschikbaar. Voor volwassenen, die zich in het bouwen van een bouwplaat willen gaan bekwamen, is een rijk assortiment aan bouwplaten verkrijgbaar.

In de tentoonstelling komen de volgende aspecten aan de orde:

- bouwplaten zijn schaalmodellen;
- voorgeschiedenis van de bouwplaten;
- cents-prints;
- aankleedpoppen;
- trekpoppen en papieren soldaatjes;
- kijkdozen en papieren theaters;
- ook bouwplaten van treinen, auto's, schepen en vliegtuigen.

De expositie heeft de volgende onderwerpen:

- reclamemodellen (veel bijzonder oud materiaal);
- architectuur o.a. originele Japanse bouwplaat van het Gouden Paviljoen;
- vliegtuigen (o.a. Poolse bouwplaat van B52 (1200 onderdelen);
- schepen (o.a. niet eerder geexposeerde Titanic);
- vuurtorens (met als primeur de zojuist verschenen Brandaris);
- miniatuurtreintjes (gebouwd door Pinkeltje-schrijver Dick Laan).
- dieren;
- theaters (o.a. gelithografeerde en handmatig ingekleurd miniatuurtheater uit Mainz uit 1850);
- kunstuiting.

De bouwplaten en de voorstellingen zijn afkomstig uit de hele wereld, van Europa tot Azië en Noord Amerika.

Openingstijden: maandag t/m vrijdag 10 - 17 uur.
zaterdag 13 - 16 uur.

entree : volwassenen: f 2,50.
jongeren t/m 14 jaar: f 1,-.
houders museumjaarkaart: GRATIS.

Informatie : dhr. W. Lodewijk, directeur.
dhr. J. van der Meer, museumassistent.

MINNE EN TROUW (in de spreekwoorden van de Achterhoek)-slot

uitgezocht door Wim Bluemers.

Tussen vrijage en liefde wordt onderscheid gemaakt. "Wat is vriejen? Zachtjes praoten en hard leegen; en leefde? Ne steen dee oew op 't hatte drukt".

MIEN MAEKEN WILS DU VRIEJEN? JAO MOODER JAO!

ZOO NEMS DU DAN NE SPÖLLEMAN? JAO MOODER JAO!

NE SPÖLLEMAN HEBBEN WIL IK WAL. SPRINGEN EN DANSEN KAN IK WAL.

JAO MOODER JAO!!

Volgens de moeder in dit oude volksliedje heeft het meisje het maar voor het nemen, wat misschien waar is als 't enkel om een vrijer begonnen is, maar als het gaat. "um ne man veur zik allene" dan kan 't volgende spreekwoord wel eens waarheid worden:

"Wee trāōnen wil oogsten mot leefde zāāien". De jongens toch "loopt eers heuken en Köln, Helm en Salm of vuur ze een beroep doot" ('t eens werkelijk meenens wordt).

Vooraf de oudste zoon, "den bliever op de plaats" moet vaak lang wachten met trouwen omdat eerst "De bane schoone mot waezen", d.w.z. de andere broers en zusters er zijn uitgetrouwd; tenzij die als "stalsfreiher" of eumkes en meujes ongetrouwd blijven en

"ne sté an den heerd kriegt". De oudere broer zucht dan wel eens: "miene vrouwe zit nog in de putte en hef vleis nog butte". Heeft hij nietemin verkering, dan blijft 't veelal vrijage, meer niet. Hij kan altijd nog "nao wat betteres oet zeen", wat ook wel gebeurd, al heeft de verkering ook een vaste vorm aangenomen. Op de vraag "waarom hij 't toch met zo'n meisje aanhoudt?" wordt dan geantwoord: "dan löp der mij gin ander met weg".

Hij mocht toch, onverhoopt, eens in wat beters niet slagen. Dat op zo'n manier 't getal meisjes "dat ne dutte op 't heuf krig" wat met 28 jaar plaats heeft en "neet older wodden", toeneemt, laat zich verwachten. Zo'n afwachtende jongen verzucht vaak: "OLD EN STIEF EN NOG GIN WIEF", want dikwijls is het zo: "wee 't wark op 'n so- vend zet en 't trouwen op 'n olden dag is bedraogen" en "is 't trouwensgeld neet meer weerd".

"Nusselt in 'n laten Mei ok nog wal 'n vogel" en "lust ne olden bok ok nog wal ne eun blaeken", dan mogen de meisjes er op bedacht zijn dat oude bokken harde horens hebben en dus van aanpassen en naar elkaar toegroeien moeilijk meer sprake kan zijn.

Vaak neemt zo'n jong meisje een oude jongen "neet um Godswille, maor um de centen" en "um van ne olden pot an ne niejen te kommen". Maar "leedpöste staot lange" en dan blijkt dat "de wieste henne wal is ne ei in de nettels leg".

Zo'n oude vrijer "zal dan met de brille op motten weegen", geen nood: "better de bokse an de weege escheurd, as 'n old wief oet 't bedde ebeurd". Moet "ne leeuwerik zik waarn veur jonge muggen, olde kaerls veur jonge wichter", want "jonge maekes spölt geerne". 't Jeugdige bloed stroomt de ouderen wel eens te snel, maar ze zullen zich troosten: "Lustige deerns geeft tamme hoesevrouwen" en "de roewste vulle (veulens) de gladste maern".

En "is 'n veleefd hatte neet dorsteg", nu "trouwen verslöt dors". Op zo'n huwelijk rust vaak rijke kinderzegen: "steurig mot e met 'n rapklomp lopen" en "geet e op de wiezemoer (vroedvrouw) an". Geregeld "hef e 't veur in de hilde" en "hunk ne loere op de hegge", vooral als hij een vrouw heeft met een "haarwervel" op 't hoofd, want: "van weerstrubben wodt beergelten enommen".

OLDE KEERLS EN JONGE WIEVE, GEF VOLLE KINDER - MAOR NOG MEER KIEVEN. Of dat "kieven" of "schendebekken" nu door de vrouw komt, zoals manlief meende, toen hij de verzuchting slaakte: "zee en den duvel is op enen dag jonk ewodden; waor den duvel zelf neet kump, daor schikt hee een wief", óf door hem zelf óf door de kinderen, kunnen we in het midden laten. Voor een meisje "dat in de haetknöpkes is groot ebracht, onder de kieften is oet ebrod", dus eenzaam en arm, houdt het volgende een les in: **DEE NIKS IS EN VERBEELDT ZIK NIKS, IS HEELEMAOL NIKS. MAOR DEE IS NOG WAT EN VERBEELDT ZIK WAT, IS NOG HEELEMAOL WAT.**

Gelukkig dat de jongen, die op de vraag: "wat zit ter achter", namelijk in de betekenis van geld of goed, kan antwoorden "de gezondheid en 't veer- kante wark". De gezondheid behoort toch wel mee tot de grootste schatten en een goed postuur is ook niet te versmaden. Dan "zal men zik der bes duurweern", terwijl omge- keerd men met een rijk meisje de ontdekking doet: "As 't geld is verteerd, dan geet 't sleufken um 'n heerd". Bovendien: "in 'n jongsten dag is 'n buul net zovölle weerd as 't geld". "As de tied kump, dan kump de plaoge" en zal de maagd "ne man veur zik allene begeern, dan kump ze an eur doel; man en wief een lief".

Werden dan zachtkens trouwplannen gemaakt, wat ingeluid werd door 't "middelwekken" (woensdagavond komen vrijen) dan was 't zaak, dat de maagd haar spinnewiel lustig liet snorren:

SPINNE, SPINNE, LIESKEN; ELKEN DAG EEN DIESKEN; SPINS DU NEET, ZOO HEFS DU NEET; DAN KRIG'S DU OK IN OEW KISTKEN NEET.

Men kan toch geen "kistenwagen of broedswagen vuurn" als de kist, de tuugkiste, niet gevuld was met 't eigengereide linnen, de oetrieging (uitzet). "Wee neet spinnen deed, nakend geet". "Zelf spinnen en zelf maken, gaf joch 't beste laken" en "elken dag 'n vlöksken, gef in 't jaor 'n röksken". Behoorde dit voet kort tot 't verleden, in de hang's oorlogsjaren die achter ons liggen, heeft 't weal, dat op donkere zolders stond, waar de worm aan knaagde en de spin haar weefsel weefde, weer bekendheid gekregen. Eindelijk, meestal in de meimaand, die wondere maand van Freya-Maria, breekt de trouwdag aan en krijgt de maagd "ne man veur zik allene". De bruiloft, waar "de eeken en de beuken eneugd bunt", ofwel "hoesgezeten en nummes vergetten", houdt voor velen vaak de belofte in: "van 'n broedlachte kump 'n broedlachte". Een mooie zonnige bruiloftsdag voorspeld een gelukkig huwelijk. Die heeft de bruid zich verzekerd door de raad van de moeder op te volgen: "deerne, iej mot de katte good voorn". 't Laat zich verstaan, "dat ne hoesholding neet met lachen wodt opehollen". Want al is 't waar "dat leefde gin leet zut" en "zik ne haze kleurt nao de grond", toch zoekt in 't huwelijk vaak 'n ieder zijn eigen persoonlijkheid weer op, die in de vrijersdagen, "too de beste koo vuur in 'n stal stond" en "de mooiste eiere baoven in 'n korf", wel eens verdoezeld werd. Daarom zijn verschillende geloofsrichtingen niet wenselijk: "twee geleuven op één kussen, daor slöp de duvel tusken". 'f Geeft ook niet als de bruid zich bekeerd tot de godsdienst van de bruidegom of omgekeerd. "Ne krangen Jas is neet van pas", helpt echter wel tegen beheksen. Als er geld in 't spel is, wordt veel ten opzichte van 't geloof over het hoofd gezien: "Parijs is wal ne misse weerd". Een oordeel: "a'j eenen dag met 'n vrommes etrouwd bunt, ken iej eur better as a'j der tien joor (geen zeldzaamheid) met egaone hebt", lijkt os wat overdreven, want in de "weegwekken" behoudt de jonge vrouw nog "n pleksken in 't kabinet". Dan eerst volgen de "broodswekken". Juister lijkt ons "a'j 'n scheppe salt met de vrouwe egetene hebt, dan ears ken ie eur". Dan is wel gebleken of ze "oet 'n good nus kump" en of 't waar is "dat 'n good vrommes smear an 'n wagen is" of "waor ne goo vrouwe hoesholt 't spek an 'n balken wös". Of omgekeerd "n vrommes is net zoovölle weerd um te warken, as ne osse um te melken", "n vrommes kan met de slippe meer 't hoes uut drängen, as de man der met 't gevaar kan inveurn" en "waor de vrouwe op ne groten voor leafd, daor mot de man hinken". Als de man de raad maar opgevolgd heeft: "Jonge honde en jonge vrouweleu mo'j voort nao oewe hand zetten", dan zal 't met dat hinken nog wel loslopen. De welvaart van huis en hof hangt dus in de eerste plaats van de vrouw af. "Noo hef un vrommes ok nooit daone", "ne manskaerl kan nog wal is teumes zitten" en "vrouweleuhand en peerdetand meugt nooit stille staon". Zo is de vrouw door haar zorg, vlijt en overleg, de draagster der welvaart. Ze is ook aan het huis gebonden, "sniggen (slakken) en wieve draegt 't huus op de ruggs", "ne goo vrouwe en ne goo katte heurt in hoes" en "de vrouwe en ne hond heurt ondert eerste gebont", dat wil zeggen in de keuken. Van een vrouw die steeds thuis is -een hoesdauffken- heet 't als ze uitgaat "wee zelden geet brendt zik 't gat of wodt nat". "Als vrouweleu zoo loopt, dan kump ter raegen" wortelt wellicht in een oud germaanse zede. Zijn een drietal of meer vrouwen bijeen, dan wordt ook regen verwacht, maar "waor twee vrouweleu biejeene bunt, daor wodt den daarden duur den beugel ehaald". "Wee ziene vrouwe leef hef löt ze in hoes". Men zou in verband met 't verbranden of nat worden kunnen denken aan de zorg van manlief voor z'n vrouw, als een ander spreekwoord niet 't tegendeel deed vermoeden: "As men plezeer hebben wil dan löt men de vrouwe en de blagen in hoes". Waar zo gesproken wordt, daar is de eerste liefde wel verlaten en zijn zeer donkere wolken aan de huwelijksheemel saamgetrokken, vooral als men dan ook nog hoort gewagen: "Eerst 't neugste" zei de kaerl, "en ranseln 't wief of en leet 't kalf in 'n graven zitten". Toch "wee zien wief slöt geet 't as ne melzak, iej slaot ter 't beste oet" en "wee 't met maete deut, geet 't as 'n snieder, dee de vrouwe met de elle doodsloog". Van zo iemand kan men ook verwachten "t wodt woo langer woo slimmer: eers gin miej 't wief dood, too de koo en in 't leste un peerd". Voor zo'n man "is ne vrouwendood ok ne allebaogstoot", dat wil zeggen "deut. effen zeer". "Ik straffe miene vrouwe bloos met goö wöörde, zo as soms waleer de kaerl zea en de vrouwe met 'n bihel nao 't heuf smet" lijkt ons toch ook wel zeer bedenkelijk, vooral als men de verzuchting hoort der vrouw "Ik bun laever oew baedebok as oew wief". Maar daar zal niet op gelet worden want "waor boksen bunt geldt gin rökke". Dit neemt niet weg dat "de vrouwe de bokse an kan hebben". -men lette er op dat vroeger de vrouwen op het land géén broeken droegen- en in plaats van de haan "de henne kraeit". 94.16 (04)

Maar " 's mans hand baoven, zae de kaerl, too hee der onder zat en de hand in de heugte stok". "Un vrommes dee enkelt met de wille Gods tevraene is en zik ne boonestaken op den kop löt anscharpen en a 'j ok nog ne keere meugt misslaon", wordt toch ook niet gewenst "Better ne kôppegen kop as ne doedeldop". Een vromme vrouw loopt gevaar, "dat ze zo lange schaop kan waezen, dat alle honde eur biet", maar men bedenke wel "da 'j wal 'n vis oet 't water kunt targe".

Een boosaardige vrouw blijkt wel het gevaarlijkst "een gleunig wief stök 't hoes van alle veer kanten in brand". Bij versterf wacht de man zich ook voor 'n tweede huwelijk "wee ene kere op den liemgarden is ewes waort zik veur de tweede kere". En dan die arme kinderen. "Ne slechte moor in de huve bedörf 't heele brood". En de vrouw die steeds van de kinderen wegløopt -lös op 't nös zit- wordt toegevoegd: "De klokke heurt bie de kukene". Van een goede moeder wordt echter gezegd: "al is ne mooder nog zo arm, toch dekt ze warm" en ook "ne moder hef men noo maor eenmaol".

Als de moeder door een vroegtijdige dood wordt weggerukt, dan geldt wel voaal, ach die arme kinderen. "De man krig wal ne vrouwe weer, maor de kindere gin mooder". "Steef is neet leef" en wat wel het ergste is: "steefmoorders maakt steefvaders", of "steefmoors of steefvaars, de duvel regeert ze allemaole". "Vrumde koone gef vromde kalvere". Was bij het eerste huwelijk nog sprake van liefde, 't tweede is dikwijls berekening, dan spreekt de duitenkwestie vooral een rol: "Hoo kan 'k geld hebben" zae de kaerl, "Ik hebbe joch nog maor mien eerste wief". Voor een tweede vrouw blijft 't vaak een moeilijke en zichzelf opofferende onderneming. "Ne man zonder kind is een lekker dink, maor wee wil laeven zonder pien, höt zik veur steefkindere en winterzwien". Dit begrijpen we als we 't stiefkind horen: "Dat was neet helemaol mis" en "too smet hee 'n hond en trof zien steefmoder". Ook dit getuigt niet van grote liefde, " 't beste hält de duvel altied 't eerste: gistern onzen schimmel en vandage mien steefmoor". "As ne hane van 't rekke völt", dus de vrouw weduwe wordt, dan heeft die 't vaak moeilijker dan een weduwman: " 'n weddewief hef 'n lank kleed an, daor traed ze allemaole op".

Hoe oordeelt men over schoonmoeders? " 's Mans moor is vrouwenduvet, vrouwsmoor is manssatan".

Daar de gehuwden aan velerlei rampen onderworpen zijn, zou de maagdelijke staat zeker te verliezen zijn. Edoch, al is "ne meuje" vaak een goede geest in huis, toch wordt een ongehuwde niet helemaal voor vol aangezien. En heeft zo 'n vrouw, in de gebrokenheid van haar leven, zich in de armen der kerk geworpen, dan is 't oordeel nog dikwijls fel: "Waor ne kloppe in hoes kump, daor zet zik den duvel op 'n schoorsteen" of, en dan is 't zwarte wel héél dicht bij: "op de haolvoes". " 't Beste peerd in 't midden zae de duvel en too ree hee tusken twee kloppen".

Is 't oordeel over 't schone geslacht in onze spreekwoorden vaak ongunstig, toch heeft 't leven der vrouw nog doel en bestemming, wanneer dat voor de man zijn betekenis al lang verloren heeft.

"Oostenwind en olde wieve, rejeert vlak op 'n dag" en "ne olde vrouw en ne olde koo, wet altied nog waortoo", maar "ne olden kaerl en 'n old peerd, is niks weerd!"

Naschrift:

Veel van de uitdrukkingen die Odink gebruikt zijn bij mij nog bekend, vele zijn echter vrijwel uit ons dialect verdwenen, vandaar dat het me wel gewenst leek dit hele "epistel" over te nemen en zodoende voor meer mensen toegankelijk te maken.

Wim Blumers.

HESSENWEGEN.

samengesteld door M.J. Barones van Heeckeren van Kell - van Tets

Het volgende vond ik hierover in de Winkler Prins encyclopedie van 1951, geschreven door mr. G.J. ter Kuile jr.

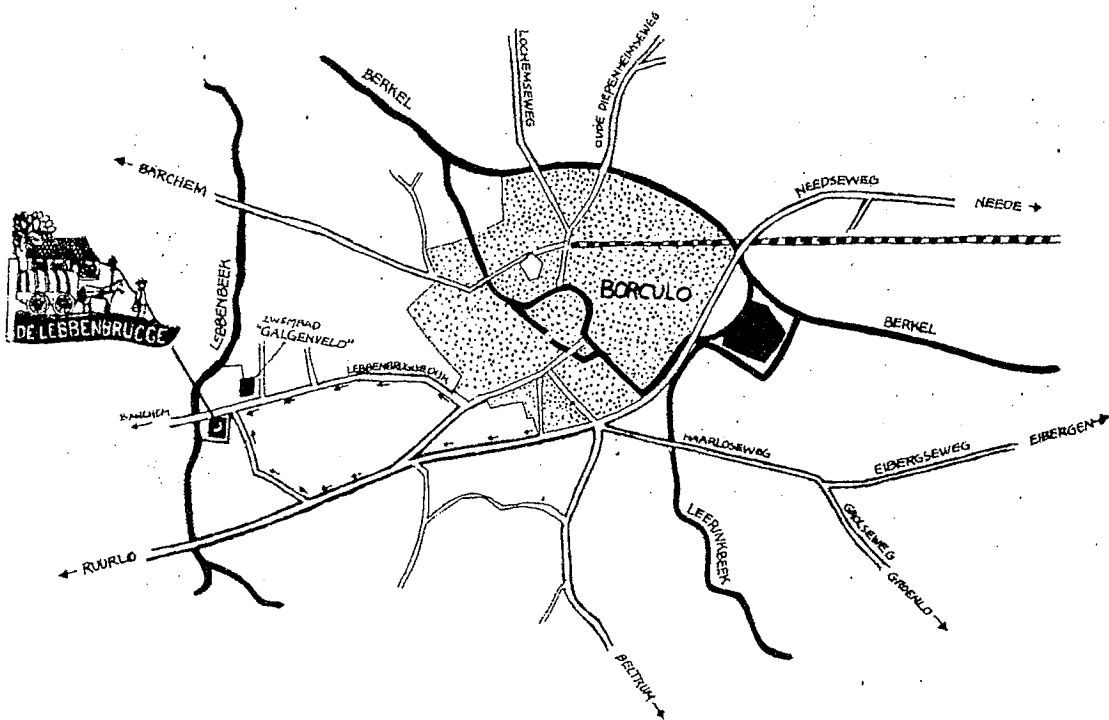
Hessenwegen noemt men de wegen, die in vorige eeuwen gebruikt werden door de Duitse kooplieden op hun tochten naar het Westen. Andere wegen, met name dwarsverbindingen, worden slechts in uitzonderingsgevallen als hessenwegen aangemerkt.

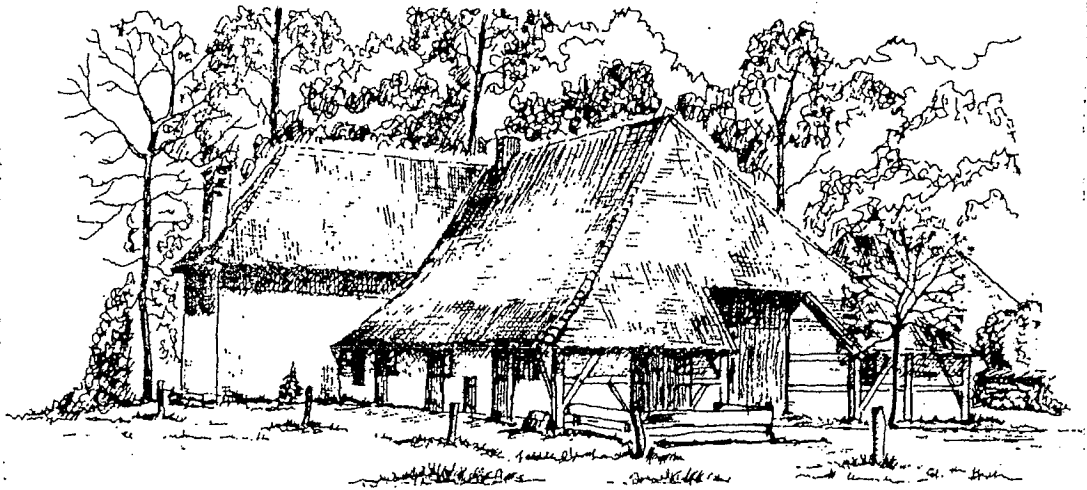
De naam komt het eerst voor in een oorkonde van Karel de Grote, die van de 10de of 11de eeuw vervalst is. Men heeft de benaming hessenweg vaak in verband gebracht met Duitse voerlieden uit Hessen, maar het is zeer de vraag of men daarmee juist heeft gedaan. Eén van de curieuze verschijnselen bij deze wegen is, dat zij alle gericht zijn op de stad Utrecht.

Bij Barneveld lag het eerste punt van splitsing: de noordelijke weg liep over Hattem (pas in later eeuwen over Zwolle) naar Dalfsen en zo naar Coevorden; een andere weg ging via Assel, Apeldoorn, De Teuge en Deventer naar het Oosten en een derde leidde van Barneveld over Meulunteren in zuidoostelijke richting, in de richting Nijmegen.

Ook de Teuge was een belangrijk kruispunt; hier scheidde zich een weg in zuidelijke richting af, die zich verder in de Hessenweg van Borculo voortzet naar Stadtlöhn.

Een tweede bijzonderheid is, dat deze wegen geen steden en dorpen verbinden, maar om deze vormen van nederzetting heen lopen. Men heeft wel eens de mening verdedigd, dat de hessenwegen geen gewone openbare wegen zijn geweest, maar koningswegen of viae regiae; van hogerhand aangelegd voor strategische of administratieve doeleinden en zonder verband met de al vroeg in deze gewesten gestichte kerken en parochies.

BOERDERIJ-MUSEUM

„DE LEBBENBRUGGE”

TE BORCULO (GLD.)

Hierboven ziet U de Tol-Boerderij-Museum "De Lebbenbrugge", gelegen aan de oude hessenweg: de Lebbenbruggedijk te Borculo.

Dit museum viert dit jaar op 28 augustus 1994 haar 60 jarig jubileum !

De openingstijden zijn van 15 juni tot 1 september, dagelijks van 11 tot 17 uur, met uitzondering van zaterdag, dan is het museum vanaf 14 tot 17 uur geopend.

Het museum is eigendom van de Meester H.W. Heuvel-Stichting. Deze stichting werd opgericht in 1926 ter herinnering aan de folklorist en publicist H.W. Heuvel, wiens ideaal het was een voor de streek typische boerderij met bijbehorende, zo volledig mogelijke, inventaris voor het nageslacht te bewaren.

Inventaris van "De Lebbenbrugge" anno 1931. Althans een voorlopige zonder kledingstukken, sieraden en enkele andere zaken. Door de heren G.J. Kolkman, H. Odink en G. Langeler is deze toendertijd opgemaakt.

Haard: Hoal, lenghoal, haalboom, theeketel, vuurlepel, aschschop, blaaspijp, tang, pannemes of "duurwader", hangijzer, griep of griep-iezer, smitlappe, koekpan, koffiesmodde, zoutvat, hardijzertjes, lamphoal, stulpe, reester, peperbus, worsthoorntje, klontjestang, vizelpot, piklampje, kaarsensnuit, domper, tondeldoos, vuurstaal en ketssteen, boezem- of schoornsteenkleedje, vlijm.

Keuken: Stoelen, klaptafel, pottafel, stoven, telders (borden) op richel, tinnen en koperen koffieketels, klok, spiegel, schilderijen, letterdoek, koffiemolen, lepel- en vorkenrek (leppelen-bred), glazen kast, glazen, kopjes, schotel-tjes, spinde, hengselmand, spoormandje, beddegoed, beddekwast, tinnen waterpot, beddepan, kwispeldoor, strijkplank, strijkijzer, strijksteen, laarzenknecht, vleeschspijlen (in de wieme), kakstoel of tonne, looprek, scheedemes jachtgeweer, kruithoorn.

Kelder: Tonnen, potten, botervat, boterspaan, boterstikker, stender (vleeschkuip), kookpotten, papkoppen, telders, schumer, sleeven, schalen.

Waschkamer: Karn, waage, melkton, leupen, melkzeef, roompotten, ~~telders op~~ rinkel, botterbenne met draagstokken, deurslag (vergiet), boterdoos, drinkwaterkruik

Kamer: Kabinet, tuugkiste, vazen en pullen.

Gruunkamer: Snijzomp, waschkuip, koldkepot, ashton, punder, backtrog met zeef, koekijzer, gieteklomp, mosterdkogel, gieter, beestekettels.

Weefkamer: Weefgetouw, braak, repel, grof en fijn hekel, spiethekkel, tweernpoal of tweernpoer, haspel, kroon, spoelwiel, spinnewiel, weverslamp, scheerraam.

Deel & schuur: Zaad- en meelkorven, hooimars, dorschvlegels, dorschstok, schadden-spaan, schollenzicht, smakke, roeschuppe, bouwstrik of strik (mathoak), haarspit, haarhamer, zeisen en zichten, harken, boonepoter, wanne, kafmolen, schoppen, grepen, schellebieltjes, blekker of eekspaer, schoepen en batsen, wagen, sleppe, zaad- en hooiladders, zaaivat, zeilwagen, karren, eggen, ploeg met ploeglijn en ploegstramp, lichthaak, lankwagen, disselboom, paardentuig, haam, zadel, hoofdstel (kopstuk), gebit, toom, achterbokse, reepen met reepschede, zweep, tuurketting, koeklomp of kniehaltes, tuurhamer, hamer, knieptange, slachteboom, windknuppels, spierstok, kromholt, vleeschgavel, spintvat met rol, scheppel, halve mudde, meelzakken met initialen, voeremmers, wezeboom, wagentouwen en katrollen, roskam, mollenklemmen, rattenvallen, koetouwen, kippenmand, kuikenkooi, lampenpoer met luchte, gavels, mesthaak, kruiwagen, houtpoer, bijl, handzaag, spanzaag, schoffel, bezems, kluppelpaardje.

Rrf: Iemenschoer met korven, merkrek (wagenrad), slijpsteen.

(wordt vervolgd).

Kan uit de grootste beroerdigheid iets goeds voortkomen? - Voor een klein onderzoek gaan we driekwart eeuw in de geschiedenis terug:

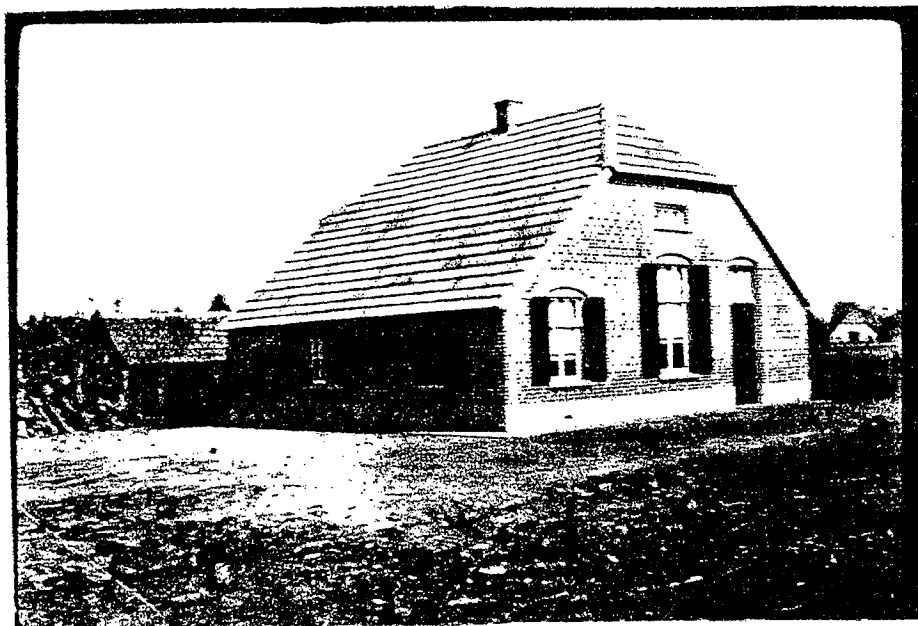
Rampspoed en ellende in Europa! We schrijven 1917 en de (eerste) Wereldoorlog woedt in alle gruwelijkheid. In ons land: schaarste, gebrek zelfs aan de eerste levensbehoeften. De Nederlandse regering probeert de nood te lenigen, maar kan geen brood uit het niet tevoorschijn toveren. Wat zij wel kan is: woeste grond laten ontginnen en de landbouw trachten te bevorderen. Tegelijk hiermee kan een al bestaand idee worden verwerkelijkt: "**De Verheffing van den Landarbeider**". In tijden van ontreddeering gaat de wetgeving vlug en in april 1918 komt de Landarbeiderswet tot stand.

Deze regeling stelt boerenarbeiders in staat, een stukje grond en een woonhuis in eigendom te krijgen. Het komt in het kort hierop neer: Het Ministerie van Landbouw en Visscherij geeft een voorschot aan een bemiddelende instelling, onder zekere voorwaarden: het huisje plus grond ("plaatsje") mag niet meer dan vierduizend gulden kosten en de aanstaande eigenaar moet tien procent uit eigen zak betalen. Ook moet hij het geleende bedrag kunnen aflossen.

Voorzag deze wet in een behoefte? Zeker is, dat de eerste jaren zich geen liefhebbers aanmeldden. Misschien waren de voorstellen niet duidelijk genoeg bekendgemaakt. Pas nadat, in januari 1922, het gemeentebestuur een circulaire van de minister had ontvangen, ging een voorbereidende commissie aan het werk. Het resultaat was, dat in 1924 de "**Vereeniging volgens de Landarbeiderswet**" werd opgericht. Voorzitter en secretaris waren respectievelijk de heren T.G. Elkink en D.J. Wolsink.

De zaak kreeg nu brede aandacht en in juli 1924 hadden zich al twintig leden aangemeld, die per jaar 50 cent contributie betaalden. Voor het bestuur was nu de eerste taak: de verwerving van grond. Daartoe besloten Elkink en Wolsink eerst maar eens op bezoek te gaan bij de freules Van Heeckeren. De ontvangst was vriendelijk, zo mogen we aannemen en met lege handen keerden de beide heren niet huiswaarts; in het Ruurlose Broek, aan "**de Morsch**", kon een heideachtig tereintje van twee hectare worden gekocht voor 500 gulden per hectare (5 cent per vierkante meter).

Inmiddels was de eerste serieuze aanvrager gekomen en nu kwam er vaart in de onderneming. Al in oktober had architect Kuipers uit Lochem het bestek en de tekeningen klaar. De begroting van de bouw kwam uit op f 2897,50. Het metselwerk werd voor f 1648,- gegund aan Leemkuil uit Borculo; Fokkink uit Ruurlo nam het timmerwerk aan voor f 958,-. Het grondwerk werd de landarbeider geacht zelf te doen. In het voorjaar daarop kwam "het huisje" klaar en gezegd moet worden: Lang niet onaardig voor dat geld!

Nu lieten de ambtenaren van het departement van zich horen en vroegen in mei 1925 per brief aan Burgemeester en Wethouders zoveel als: Vertel eens, mijne heren, hoe staat het met de kredietwaardigheid van de koper?

Burgemeester van Arkel kon iedereen geruststellen: de begunstigde is in het bezit van twee melkkoeien en een kalf, een hit met wagen, zeven varkens en vijftig kippen en heeft nog een bedrag op de bank; alles bij elkaar is dat 1885 gulden, dus hebt U maar geen zorg over het geld!

Na dit eerste geslaagde project bleven de beide bestuursleden actief. Andermaal werden de freules Van Heeckeren bezocht en nu werd 5 hectare overgedragen. Inmiddels hadden zich twee nieuwe geïnteresseerden gemeld, voor wie de Raad van de gemeente Ruurlo op 27 mei 1925 een aanvraag uit 's Rijks kas van f 7150,- goedkeurde. Daarna echter verflauwde de belangstelling door oorzaken waarnaar men slechts kan gissen. Pas in 1933 werd het vierde "plaatsje" gesticht en langzaam nam het aantal toe tot tien in 1939.

Hoe ging het nu met die boerenbedrijfjes?

Nu en dan werden langs de plaatsjes excursies gehouden, waaraan ook leden van het gemeentebestuur deelnamen. Zo ook op de 10de oktober van het jaar 1939, wel wat laat in het seizoen, maar tevoren waren de wegen onberijdbaar door de vele regens. De bezoekers, onder wie de gedeputeerde Van Krimpen, waren heel tevreden over wat zij te zien kregen, en de eerste koper - uit 1924 - was vol lof over het werk van de "Vereeniging".

Ondanks de goede ervaringen werden na 1939 geen nieuwe vestigingen meer gesticht. De bouwkosten stegen en de grondprijzen gingen sterk omhoog, waardoor de voorschotten niet meer toereikend waren. Na 1939 leidde de "Vereeniging volgens de Landarbeiderswet" dan ook een sluimerend bestaan.

Het is niet verwonderlijk dat in 1954, toen de in de statuten vastgestelde looptijd van negenentwintig jaar zou eindigen, geen animo tot voortzetting bleek te bestaan. De belangstelling van de leden was altijd al uiterst gering gebleken. Op de jaarvergaderingen waren meestal niet meer dan één of twee leden aanwezig, zo blijkt uit het notulenschrift.

Op de allerlaatste bijzondere ledenvergadering van 29 november 1954, waar helemaal geen leden waren opgekomen, besloot het bestuur daarom tot ontbinding der vereniging over te gaan. De financiële basis was nog steeds gezond: de kasreserve was f 153,25; vijf voorschotten waren geheel, en de overige grotendeels afgelost.

De bezittingen werden aan de gemeente Ruurlo overgedragen. Voorzitter Elkink had gelijk toen hij in zijn slotwoord onder meer zei, dat de vereniging tijdens de eerste vijftien jaren in moeilijke tijden goed werk had verricht.

En nu, zeventig jaar later, staan de onroerende resultaten nog steeds stevig op Ruurlose grond!

LANDBOUW EN VEETEELT IN EEN VER VERLEDEN.

uitgezocht door G. Kreeftenberg.

Bron: Gemeentearchief Ruurlo.

Dat het geven van richtlijnen en voorlichting ten behoeve van landbouw en veeteelt niet van de laatste tijd is blijkt uit een schrijven uit 1789 dat ik hier onder laat volgen:

*Extract uit het Reces des Landdags
in April en Mey 1789 binnen de stad
Zutphen extra ordenarie gehouden.*

Den 30 April 1789.

Door de Graafschap Zutphen aan 's Landschaps Tafel gedaan zijnde de naa volgende propositie, waarmede zig het Quartier van Nijmegen voor zoo ver ze zulks aldaar mede zoude kunnen worden geïntroduceert, gevoegd heeft en zijnde van dezen inhoud.

Alzoo de vheesteelt een voornaam bestaan van den landman oplevert en de noodzakelijkheid en het interest vordend de nodige voorzieninge tot aankweeking van goede soorten, waaruit een meerder voordeel te wagten is, zoo zouden, om dit oogmerk te bereiken geen geschikter middel voorhanden wezen, als dat in de respective districten alle attentie aangewend wierde, ten einde geen andere als zeer goede en bekwame stieren, of te zoo genaamde Bullen mogten gehouden worden, en dat dezelve jaarlijks voor zoo verre de Graafschap betrof aan een behoorlijke wierden subject gemaakt.

Dat daartoe ten dien einde zouden behooren te worden gequalificeert de respective Markenrichteren met adsumtie van eenige perzonen deskundig in ieder district en teffens vastgesteld dat gene ongekeurde Bullen of Stieren in de weydens of gemeentens zullen mogen loslopen.

Dat intussen aan de Ingezetenen de faculteit niet zoude behoren te worden benomen om in andere Districten ook van alzulke aldaar gekeurde stieren voor haar vhee gebruik te mogen maken.

Dat vorders ook zou behooren te worden vastgesteld hoe veel voor het klimmen van een stier aan den Eigenaar zal worden betaald. En dat wijders om alle collusien voor te komen jaarlijks de stieren met een behoorlijk en kenbaar merk zouden moeten worden gebrand en teffens bepaald hoe veel voor die opbranding zou worden gegeven.

Hebben haar Edele Mogende goedgevonden en verstaan dit geproponeerde te stellen in handen van de Hove dezer Provincie, om daarop te dienen van deszelfs Consideratien en advijs ten Naasten. En zal ten dien einde hiervan Extract aan welgemelden Hove worden medegedeeld tot deszelfs nazicht.

Accordeert met het voorstel.

Het antwoord van de gemeente kwam op 10 Augustus 1789:

Weledel Gestrenge Heer.

Ter voldoeninge aan Uwe Edel Geb. geerde aanschrijven van den 30-sten der afgelopen maand July rakende het in ? brengen van de Bullen heb ik met de meeskundige lieden hier daer over gesproken en vernomen dat men vrij eenparig van gedagten is dat het soort van vhee het gene thans hier aangevoert wordt en zedert onherdenkelijke jaren aangevoert is, het best geschikt is voor den grond en weijsde alhier, welke in staat zouw zijn grooter of zwaarder soort te voeden.

En dat men alsmede van opinie is dat het nuttigste en voordelig zou zijn, dat ieder vrijheid had om zijn vhee te brengen bij wat Bul hij zoude goedvinden zonder onderscheijdt. Zodat men dus hier bij het oude te blijven algemeen voor het beste schijnt te houden.

Ruurlo, den 10 August 1789.

Ook de paardenfokkerij had de aandacht van de overheid. Den 26 juni (hooimaand) 1810 wordt aan de rechter van het Ambt Ruerlo gevraagd hoeveel hengstenhouders er zijn, of deze er zijn en wat de dekking kosten zijn.

Tevens vraagt men of de fokmerries voor de handel worden gehouden of alleen gedekt worden ter aanvulling van het eigen paardenbestand.

De gevraagde gegevens zijn bestemd voor de Heer Baljuw van het Landdrosten Ambt des kwartiers van Zutphen.

Volgens een opgave van 3 september 1810 waren er in het Ambt Ruerlo:

99 merrien
62 ruinen
3 hengsten
10 veulens

174 totaal.

Alle paarden waren voor de landbouw bestemd. De paarden werden vaak aan huis verhandeld. Markten waren er in Deventer - Zutphen - Lochem - Hengelo en in Vreden.

Vanuit Ruurlo ging men vaak naar de markt in Vreden om paarden te kopen.

De kwaliteit was middelmatig tot minder goed. Het aantal veulens was niet voldoende voor de normale aanvulling. In Vreden worden paarden gekocht, verruild of verkocht, al naar behoefte.

In een schrijven van Maart 1817 wordt er gevraagd naar de behoefte aan pootaardappelen. Hiervoor wordt de volgende norm gehanteerd:

1 **schepel** bevatte 1150 aardappelen.

1 **Rhijnlandsche roede van 12 quadraatvoeten**, vereischt 144 pootaardappelen en dan staan deze nog holler dan gewoonlijk.

Op 100 vierkante Rhijnlandsche roeden 14400 pootaardappelen.

Voor elke 100 roeden 12% opgehoopte schepel.

12% opgehoopte schepel staan gelijk aan 18 3/4 gestreken schepels.

Hieruit blijkt dat op een morgen land 75 Amsterdamsche schepels nodig zijn.

Uit een onderzoek blijkt dat er in dit jaar 1817 in Ruerlo behoefte is aan 875 schepel pootaardappelen. Hiermee kan 11 2/3 morgen bepoet worden. 70 gezinnen waren niet in staat de kosten van pootaardappelen (die erg duur waren) te betalen.

Op 29 maart 1812 komt er een besluit van de Prefect van Zutphen af, waarin deze meedeelt 30 kilogram mangelwortelzaad ter verdeling te hebben ontvangen en dat op 8 april a.s. op de Sous Prefectuur een kilogram mangelwortelzaad verkrijgbaar zal zijn voor de prijs van f 5,-,-8 (=f 5,40).

Hij deelt in dit schrijven verder mee dat per hectare 3 1/2 kilogram zaad nodig is.

Indien de Maires op 8 april geen zaad afhalen omdat ze dit niet verlangen of behoeven, zal op 10 april door de Sous Prefect over het zaad worden beschikt.

Verder schrijft hij dat de heren Maires zich gereed moeten houden om, indien de Minister de door de Prefect voorgestelde oppervlakte van 500 hectares niet voldoende vindt, eene grotere repartitie formeert moet worden.

De Maires moeten zodanige maatregelen nemen, dat zij, uiterlijk op 15 mei, aan de Sous Prefect een rapport kunnen overleggen, waarin het voorgeschreven aantal hectares in hun gemeente is ingezaaid en dat zij verantwoordelijk zijn en geen redenen van verschoning tegen de volkomen uitvoering van deze duidelijk gemanifesteerde wil van het gouvernement zullen kunnen worden aangenomen.

Tenslotte schrijft de Sous Prefect dat door de teelt van magelwortel de bouw van suikerfabrieken gestimuleert wordt of dat er Siroopkokerijen opgericht kunnen worden welke als voordelige ondernemingen aangemerkt kunnen worden.

Tot zover een aantal voorschriften voor de landbouw en de veeteelt.